

Genregericht, samenhangend lees- en schrijfonderwijs

Genregericht, samenhangend lees- en schrijfonderwijs sluit aan op de aankomende vakvernieuwing, waarbinnen aandacht is voor samenhang tussen de verschillende taalvaardigheden en leerlingen inzicht moeten kunnen tonen in zakelijke tekstgenres. Door lezen en schrijven in gelijke mate aan bod te laten komen, genrekennis aan te bieden, leerlingen analyserend te laten lezen en doelgericht te laten schrijven gaan de lees- en schrijfvaardigheid vooruit.

DOOR MONIEK VIS

Het schoolvak Nederlands zou gebaat zijn bij meer samenhang tussen de verschillende vaardigheden. Hiervoor is steeds meer aandacht, bijvoorbeeld in de nieuwe kerndoelen voor de onderbouw en de concepteindtermen van de bovenbouw. Deze samenhang, tussen bijvoorbeeld lezen en schrijven, kan positief werken voor zowel de lees- als schrijfvaardigheid. En ook dat is gewenst, gezien de dalende prestaties op leesvaardigheid in de afgelopen PISA-onderzoeken en de klachten over het schrijfvaardigheidsniveau van leerlingen uit het voortgezet onderwijs.

In je lessen kun je die samenhang aanbrengen door het concept *genre*, dat ook terug te vinden is in de nieuwe kerndoelen. Een genre is een verzameling

teksten met min of meer dezelfde structuur, stijl en inhoud. Deze zogenoemde genrekenmerken worden gedefinieerd door het doel dat deze teksten hebben en de context waarbinnen zij functioneren. Zo hebben nieuwsberichten als doel de lezer op een objectieve en onpartijdige manier te informeren over een belangrijke gebeurtenis. Daarom zijn nieuwsberichten geschreven in een neutrale, zakelijke stijl en komen allereerst het wie, wat, waar, waarom, wanneer en hoe van het nieuwsfeit aan bod. De sociale context waarbinnen het nieuwsbericht functioneert, bepaalt welke feiten in het nieuwsbericht terechtkomen en hoe deze gebracht worden. Zo maakt de redactie van *De Telegraaf* andere keuzes dan die van *Trouw*. Als je dit als lezer weet, kun je

je daartoe beter verhouden. En als je als schrijver weet wat er van een tekst verwacht wordt, kun je beter aansluiten bij je lezer.

In onze maatschappij hebben we voortdurend met genres te maken. Genres goed kunnen lezen en schrijven brengt ons maatschappelijk verder, wat dit concept geschikt maakt om de samenhang tussen vaardigheden aan te brengen. Voor het promotieonderzoek waarop dit artikel gebaseerd is, is daarom genregericht, samenhangend lees- en schrijfonderwijs ontworpen.

Ontwerpprincipes

Dit genregerichte, samenhangende lees- en schrijfonderwijs werd gebaseerd op vier ontwerpprincipes:

1. Laat lezen en schrijven in gelijke mate aan bod komen.
2. Laat genrekennis expliciet aan bod komen.
3. Laat leerlingen analyserend lezen.
4. Laat leerlingen korte, doelgerichte schrijfoefeningen maken.

Ten eerste lieten we lezen en schrijven in gelijke mate aan bod komen. Leerlingen moesten de stof zowel lezend als schrijvend tot zich nemen en toe kunnen passen. Soms lag de nadruk een les lang iets meer op de ene en een les later op de andere vaardigheid, soms werden de vaardigheden binnen een les afgewisseld. Door beide vaardigheden afwisselend in te zetten met als doel het betreffende genre aan te leren zien leerlingen dat lezen en schrijven met elkaar te maken hebben.

Foto: Tom van Limpt

Ten tweede moest genrekennis expliciet aan bod komen. Dit gebeurde aan de hand van theorie over het concept *genre* en de kenmerken van de behandelde genres. Deze kennis stond in het lesmateriaal in theoretische kaders en werd behandeld in de les. Bovendien werd er in enkele opdrachten expliciet naar verwezen, bijvoorbeeld doordat leerlingen de genrekenmerken erbij moesten houden als ze een tekst gingen lezen. Door kennis te expliciteren weten leerlingen beter waar ze al lezend in teksten naar op zoek moeten en wat ze al schrijvend in hun tekst moeten verwerken.

Ten derde boden we de leesvaardigheid aan in de vorm van analyserend lezen. Leerlingen gingen in teksten uit het genre op zoek naar genrekenmerken. Zo leerden zij deze kenmerken herkennen. Daarnaast vergeleken ze verschillende teksten uit hetzelfde genre op het gebruik van de genrekenmerken, waardoor zij leerden dat deze kenmerken op diverse manieren ingezet kunnen worden en dat dit verschillende effecten op de lezer heeft.

Ten vierde lieten we leerlingen korte, doelgerichte schrijf oefeningen maken. De aangeleerde genrekenmerken moesten worden toegepast door teksten in het genre te schrijven. Meestal werd een bepaald genrekenmerk ingeoefend door een alinea te schrijven, soms door een gehele tekst te schrijven. In het begin moesten leerlingen laten zien een enkel genrekenmerk toe te kunnen passen en naarmate de lessen vorderden werden dat er steeds meer, tot zij uiteindelijk een hele tekst in het genre schreven. Door regelmatig te schrijven en niet steeds lange teksten te eisen werd het voor leerlingen makkelijker om teksten in het genre te produceren.

Praktische uitwerking

Allereerst een voorbeeld uit een lessenserie over columns lezen en schrijven. In een eerdere les hebben de leerlingen geleerd over het gebruik van stijlmiddelen in een column, waaronder het gebruik van versterkende woorden en het gebruik van synoniemen. Deze kennis is expliciet met hen besproken (ontwerp principe 2). In deze volgende les gaat analyserend lezen vooraf aan doelgericht schrijven (ontwerp principe 1). Leerlingen lezen in een viertal dezelfde column. Twee leerlingen strepen de versterkende woorden aan, twee leerlingen de synoniemen (ontwerp principe 3). Ook beantwoorden ze de vraag welk effect deze stijlmiddelen op hen hebben. Vervolgens bespreken de tweetallen elkaars aantekeningen. Daarna maken de leerlingen individueel een schrijfopdracht waarin ze reageren op de besproken column. De opdracht is opgedeeld in stappen: brainstormen aan de hand van een aantal vragen, alinea schrijven met eigen

mening, alinea schrijven met persoonlijke ervaring (ontwerp principe 4).

Een tweede voorbeeld komt uit een lessenserie over nieuwsberichten lezen en schrijven. In een eerdere les hebben leerlingen geleerd over het objectieve taalgebruik in nieuwsberichten (ontwerp principe 2). In de hieropvolgende les schrijven zij eerst individueel een nieuwsbericht, waarna ze dit in groepjes van elkaar lezen (ontwerp principe 1). De schrijfopdracht bestaat uit het schrijven van een kort nieuwsbericht over een gebeurtenis uit het eigen leven (ontwerp principe 4). Leerlingen kiezen zelf of ze een objectief of subjectief bericht schrijven. Vervolgens wisselen ze in groepjes elkaars nieuwsberichten uit en vullen ze een aantal feedbackvragen in over het gebruik van objectieve dan wel subjectieve taal. Hiervoor is het van belang dat ze het nieuwsbericht van hun klasgenoot analyserend lezen (ontwerp principe 3). Tot slot nemen de leerling hun feedback in ontvangst, reflecteren daar kort op en herschrijven een enkele zin.

In het hier besproken onderzoek staan zakelijke teksten centraal, maar genregericht, samenhangend lees- en schrijfonderwijs kan ook binnen het literatuuronderwijs gebruikt worden. Bunt en Ravesloot (2016) ontwierpen bijvoorbeeld een lessenserie waarin creatief schrijven en verhaalanalyse hand in hand gaan. De behandelde genrekenmerken waren inzet van beeldspraak en gebruik van verschillende verhaallijnen. Deze kenmerken waren voor zowel de lees- als de schrijfopdrachten het uitgangspunt.

Genregericht, samenhangend lees- en schrijfonderwijs kan ook binnen het literatuuronderwijs gebruikt worden

Je kunt genregericht, samenhangend lees- en schrijfonderwijs ook vakoverstijgend inzetten. Van der Leeuw en Meestringa (2017a, 2017b, 2017c) schreven er een drieluik over in *Levende Talen Magazine*. Hierin lieten zij zien dat lezen en schrijven in schoolvakken vaak aan de hand van vakspecifieke genres gaat en dat het vak Nederlands hierin een ondersteunende rol kan spelen. Inzicht in de verschillende genres en de bijbehorende genrekenmerken die bij vakken aan bod komen – denk aan *procedure* en *verklaring* bij de bètavakken of *verslag* bij geschiedenis –

helpt docenten in die vakken hun leerlingen te ondersteunen bij het lezen en schrijven van deze teksten.

Theoretische onderbouwing

Over de samenhang tussen lezen en schrijven en over genredidactiek is veel geschreven. Theoretische modellen over samenhang gaan uit van verschillende perspectieven op samenhang. Zo is er overlap tussen de kennis die je nodig hebt om te lezen en om te schrijven, denk aan kennis over de opbouw van een tekst. Daarnaast functioneren de vaardigheden in een sociale context. Lezers en schrijvers interacteren met elkaar en ook al is dat niet face-to-face, dit heeft wel invloed op hoe teksten eruitzien. Tot slot zijn lezen en schrijven functioneel met elkaar verbonden. Schrijvers lezen zich bijvoorbeeld in op een onderwerp om erover te kunnen schrijven.

Onderwijsonderzoek heeft aangetoond dat instructie in leesvaardigheid de schrijfvaardigheid beïnvloedt en vice versa. Ook samenhangend lees- en schrijfonderwijs kan positieve effecten hebben op beide vaardigheden. De vraag is nog wel aan welke eisen dit soort onderwijs precies moet voldoen om daadwerkelijk effectief te zijn.

Van genredidactiek is bekend dat het positief kan bijdragen aan de schrijfvaardigheid. Of dat ook voor leesvaardigheid geldt, weten we nog niet goed, al lijken eerste onderzoeksresultaten daar wel op te wijzen. Bovendien lijkt het concept *genre* zich bij uitstek te lenen om de samenhang tussen lezen en schrijven vorm te geven. Zo bezien gaat genregericht, samenhangend lees- en schrijfonderwijs een mooie toekomst tegemoet. ■

MONIEK VIS is docent Nederlands op het Dollard College in Winschoten en promovenda met een Dudoc-Alfabeurs aan de Rijksuniversiteit Groningen. Haar onderzoek gaat over de samenhang tussen lezen en schrijven en hoe je deze vorm kunt geven middels genredidactiek. Ze ontwikkelde twee genregerichte, samenhangende lessenseries voor havo 4-leerlingen, een over columns en een over nieuwsberichten. De lessen hadden een positieve invloed op de genregerichte leesvaardigheid van leerlingen; zij beantwoordden vragen over genrekenmerken in teksten binnen het aangeleerde genre beter dan leerlingen die les in het andere genre hadden gevolgd. Ook verwerkten leerlingen meer genrekenmerken in hun eigen geschreven teksten.

LITERATUUR
Bunt J., & Ravesloot, C. (2016). Ze voelt zich als een vlieg... Een voorbeeld van geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 103(1), 4–9.
Meestringa, T., & Leeuw, B. van der. (2017a). Samenhangend onderwijs in geletterdheid in alle vakken (deel 1): Nederlands als kernvak. *Levende Talen Magazine* 104(5), 24–28.
Meestringa, T., & Leeuw, B. van der. (2017b). Samenhangend onderwijs in geletterdheid in alle vakken (deel 2): Nederlands bij andere vakken. *Levende Talen Magazine*, 104(6), 10–15.
Meestringa, T., & Leeuw, B. van der. (2017c). Samenhangend onderwijs in geletterdheid in alle vakken (deel 3): Tekstonderwijs met de onderwijsleercyclus. *Levende Talen Magazine*, 104(7), 22–27.

Meer weten?

Bunt J., & Ravesloot, C. (2016). Ze voelt zich als een vlieg... Een voorbeeld van geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 103(1), 4–9. <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/1542>

In dit artikel wordt een lessenserie van drie lessen beschreven waarin leerlingen het schrijven van een verhaal leren aan de hand van de mythe over Daedalus en Icarus.

Meestringa, T., & Leeuw, B. van der. (2017). Samenhangend onderwijs in geletterdheid in alle vakken (deel 2): Nederlands bij andere vakken. *Levende Talen Magazine*, 104(6), 10–15. <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/1712>

Artikel over schoolse genres, welke doelen deze hebben en welke taalmiddelen ingezet worden. Ter illustratie worden twee schoolboekteksten (*beschrijving* en *verklaring*) en een practicumopdracht (*procedure*) behandeld.

Mombaers, T. (2024). *Leren van tekstvoorbeelden om een tekstgenre aan te leren: Hoe doe je dat?* Didactiek Nederlands. <https://didactieknederlands.nl/handboek/2024/01/leren-van-tekstvoorbeelden-om-een-tekstgenre-aan-te-leren-hoe-doe-je-dat/>

Richtlijnen voor het aanbieden van voorbeeldteksten binnen het schrijfonderwijs: waar let je zelf op en waar moeten leerlingen op letten?

Vis, M., Glopper, K. de, & Stukker, N. (2023). Genredidactiek: Nut en noodzaak van genrekennis en -bewustzijn in het lees- en schrijfonderwijs. In J. Dera, J. Gubbels, J. van der Loo, & J. van Rijt (Red.), *Vaardig met vakinhoud: Handboek vakdidactiek Nederlands* (p. 93–103). Coutinho.

Theoretische achtergrond bij het concept *genre*(*didactiek*) en de praktische toepassing daarvan binnen samenhangend lees- en schrijfonderwijs.